

Inhoud

Woord vooraf	9
Ten geleide	11
<i>Pessimisten, realisten en optimisten</i>	13
<i>Het zoeken van balans</i>	18
<i>De toekomst van transparantie</i>	21
Wij leren van kritiek	23
<i>Ronald Latenstein van Voorst</i>	
De regelgeving is doorgedraaid	30
<i>Jaap van Manen</i>	
Vrijheid, welvaart en welzijn moet je bevechten	36
<i>Saskia J. Stuiveling</i>	
Transparantie tot op het bot	42
<i>Frénk van der Linden</i>	
Hoeveel knoppen wil je op je telefoon?	48
<i>Dick Sluimers</i>	
Niets zo strategisch als het kiezen van je eerste zin	54
<i>Betteke van Ruler</i>	
Transparantie gaat niet van harte, maar het moet en het werkt	60
<i>Kees Peijster</i>	
Transparantie is een zwakgebod	65
<i>Hans Hillen</i>	
Vooral de oudere generatie heeft het moeilijk met transparantie	71
<i>Erik van de Merwe</i>	
Transparantie is niet voor bangeriken	77
<i>Jacob Gelt Dekker</i>	
Transparantie is geen voorwaarde voor succes	82
<i>Martien van Winden</i>	
Transparantie loont	88
<i>Bob Out</i>	
We vragen veel, maar zelden de goeie dingen	94
<i>Eef Brouwers</i>	

Een top 10 van beste dokters is onvermijdelijk <i>Frank de Grave</i>	99
Schijnwerpers belemmeren creativiteit <i>Alexander Rinnooy Kan</i>	104
Als je saai bent, hoef je minder transparant te zijn <i>Hans Hoogervorst</i>	109
Transparantie nivelleert <i>Ivo Opstelten</i>	114
Kwaliteit uit zich door helderheid <i>Sicco Santema</i>	119
Veiligheid zal transparantie steeds vaker in de weg staan <i>Rob de Wijk</i>	125
Transparantie kent sterk afnemende meeropbrengsten <i>James Kennedy</i>	130
Ranglijstjes van publieke diensten is schijntransparantie <i>Jan Marijnissen</i>	136
Transparantie raakt onze diepste angsten <i>Jaap Winter</i>	142
De consument bepaalt wat transparant is <i>Arendo Joustra</i>	148
Verdachte koersbewegingen zijn indicator van gebrekkige transparantie <i>Jan Maarten Slagter</i>	155
Juist private equity kan optimaal met stakeholders communiceren <i>Caspar Berendsen</i>	160
Transparantie leidt niet tot betere voorspelbaarheid <i>Erwin Dut</i>	167
De beurs is onderdeel van de oplossing; niet van het probleem <i>Joost Van der Does de Willebois</i>	173
Openheid werkt vaak averechts <i>Fons Trompenaars</i>	178

Transparantie, tonen of vertonen?	184
<i>Joost van Lanschot</i>	
Verdoezeling is nog overal, maar een goeie column helpt	189
<i>Youp van 't Hek</i>	
Transparantie is altijd goed, maar geen panacee tegen fraude	196
<i>Sweder van Wijnbergen</i>	
Vrijheid van meningsuiting moet scherpe grenzen hebben	202
<i>Gerard Spong</i>	
De crisis konden we zien aankomen, maar we wilden het niet zien	209
<i>Dolf van den Brink</i>	
Contribuanten	215
Over de redactie	219
Aanbevolen literatuur	221

Woord vooraf

Transparantie is, in de figuurlijke betekenis van ‘een dieper liggende zin latende doorschijnen’ een prominent thema in alle geledingen van onze samenleving. Burgers, consumenten, media, belangenorganisaties en andere stakeholders eisen van autoriteiten vergaande openheid van zaken. Omgekeerd laten individuen en groepen via internet en andere media stelselmatig meer van zich zien. Politieke achterkamertjes raken in de verdrukking, maar ook onze eigen privacy neemt af. In organisaties worstelen leidinggevenden met grenzen van openbaarheid van bestuur, corporate governance, kritiek van belanghebbenden, vertrouwelijkheid, financiële belangen en fatsoen. De roep om transparantie stelt ook hogere eisen aan communicatie, zowel in de politiek als in het bedrijfsleven. ‘Een goed verhaal hebben’ lijkt belangrijker dan ooit. Critici vragen zich af of de vorm het gaat winnen van de inhoud – en hoe erg dat is.

Voor sommigen is transparantie een zegenrijk uitvloeisel van de meritocratische samenleving waarin individuele verantwoordelijkheid en expressie centraal staan. Voor anderen is het een voortwoekerende aanslag op vertrouwelijke relaties, de basis voor zakendoen en samenleven. In veel Westerse landen lijkt transparantie vooral in politieke campagnes en in regelingen rond corporate governance tot norm verheven: autoriteiten moeten belanghebbenden in ruime mate zicht geven op hun handelingen en belangen. Tegelijk bleek deze norm in de vs geen belemmering in de grootscheepse bedrijfsschandalen rond de eeuwwisseling en de kredietcrisis van een klein decennium later. In de meeste werelddelen kijkt men bovendien traditioneel heel anders aan tegen de betekenis van transparantie.

Wat valt uit dit alles te leren? Wanneer werkt openheid bevrijdend en wanneer verlamdend? Welke positieve en negatieve krachten kan ze losmaken? Welke transparantie wensen wij onze samenleving toe?

Deze vragen hebben wij tussen mei 2007 en juli 2009 gesteld aan een diverse groep vooraanstaande denkers en doeners uit de Nederlandse politiek, overheid, bedrijfsleven, non-gouvernementele organisaties, journalistiek en wetenschap. Het zijn allen mensen die op verschillende manieren transparantie vormgeven. Met elk interview kregen wij meer zicht op de verschillende invalshoeken van het thema.

Hoewel wij elke geïnterviewde zo open mogelijk spraken, hebben wij af en toe onze verworven inzichten voorgelegd in opvolgende interviews om een zo compleet mogelijk beeld te verkrijgen. Het leek ons daarom passend om de interviews in chronologische volgorde te bundelen. Alle contribuanten hebben de verslaglegging, voor zover zij dat nodig achtten, tot in juni 2009 kunnen aanpassen aan wat er sinds hun interview in de wereld is gebeurd. De aanpassingen waren gelukkig marginaal, passend bij ons streven inzichten te vergaren die de tand des tijds goed kunnen doorstaan. We hebben mensen benaderd van wie wij wisten of vermoedden dat ze met bijzondere kennis en ervaring over de grenzen van transparantie konden spreken. Hun gedachten geven een beeld van hoe transparant wij kunnen zijn. Daarmee verscherpen ze onze ideeën over hoe transparant we willen zijn.

Wij zijn dankbaar dat wij die kennis en ideeën in alle openheid mogen delen.

Piet Hein Coebergh
Edi Cohen
Zomer 2009

Ten geleide

Er is waarschijnlijk geen periode in de geschiedenis geweest waarin het individu meer wist over zichzelf en zijn omgeving dan de tijd waarin wij nu leven. De fenomenale groei van de wereldeconomie sinds de Tweede Wereldoorlog is ondenkbaar zonder de groei van transparantie in het handelsverkeer. Volgens het non-gouvernementele Freedom House beschouwt anno 2009 ongeveer twee derde van alle landen op de wereld zichzelf als een democratie, waarin per definitie de uitwisseling van informatie ruim baan moet krijgen. De spectaculaire groei van de media illustreert de internationale explosie van gegevensuitwisseling. In 1985 had het gemiddelde Nederlandse gezin toegang tot twee televisiekanalen; in 2009 zijn minder dan dertig zenders op een tv ongewoon en zijn de informatiebronnen op internet letterlijk ontelbaar. Mensen hebben toegang tot meer kennis dan ooit tevoren; ze kunnen (in theorie) beter dan ooit keuzes maken in wat ze willen en hoe ze het willen. Vertaald als recht op het geven of verkrijgen van informatie of een mening is transparantie als mensenrecht verankerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, in Het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en, omschreven als vrijheid van drukpers, in de Nederlandse grondwet. Meer dan ooit moeten autoriteiten de dialoog met de burger aangaan om op enige schaal steun en medewerking te verwerven. Een constructieve dialoog vergt een zekere mate van gelijkwaardigheid en kwetsbaarheid: autoriteiten moeten dan ook steeds meer informatie delen om vertrouwen van belanghebbenden te winnen en te behouden. Wat betekent deze ontwikkeling voor onze huidige en toekomstige samenleving? Zijn er grenzen aan transparantie en waar vinden we die?

Om te begrijpen hoe de grenzen aan transparantie tot stand komen hebben we aan diverse experts gevraagd wat de voor- en nadelen van transparantie zijn. Uit de interviews blijkt hoezeer de geïnterviewden verschillende perspectieven kiezen om het thema van commentaar te

voorzien. Alle geïnterviewden zoeken het optimum tussen de theoretische uitersten van volledige en afwezige transparantie, maar er is weinig consensus over waar het optimum ligt. De verschillende percepties hierover zijn vaak terug te voeren tot het thema vertrouwen.